

СЕКЦІЯ 1. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Олександр Безруков,

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність А5 Професійна освіта,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ПОТЕНЦІАЛ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДІВ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

***Анотація.** У тезах обґрунтовано актуальність формування соціальної відповідальності здобувачів освіти як ключової компетентності та фундаментального елемента «м'яких навичок» сучасного фахівця. Доведено, що подолання розриву між теоретичним вивченням етичних норм та реальною поведінкою в соціумі найкраще забезпечується через інтеграцію компетентнісного та праксеологічного підходів. Компетентнісна парадигма трансформує студента в активного суб'єкта освітнього процесу, формуючи його готовність до вирішення суспільних викликів. Натомість праксеологічний вимір перетворює абстрактне розуміння обов'язку на раціональну, ефективну та етичну дію, орієнтуючи молодь на конкретний результат. Акцентовано увагу на дидактичному потенціалі інтерактивних форматів, проєктного навчання та безпосереднього залучення студентів до соціальних і волонтерських ініціатив. Зроблено висновок, що синергія цих підходів дозволяє виховати зрілу особистість, здатну усвідомлено діяти задля розбудови стійкого та справедливого суспільства.*

***Ключові слова:** соціальна відповідальність, компетентнісний підхід, праксеологічний підхід, здобувачі освіти, професійна підготовка, «м'які навички» (soft skills), проєктне навчання, соціальні ініціативи.*

У сучасному світі, сповненому глобальних викликів, роль освіти кардинально змінюється. Її пріоритетним завданням стає не лише професійна підготовка фахівця, а й виховання зрілої особистості, здатної усвідомлювати наслідки своїх дій для суспільства та майбутніх поколінь. Нині соціальна відповідальність перетворюється на одну із ключових якостей людини.

У методичному контексті соціальну відповідальність доцільно розглядати не як абстрактну рису характеру, а як цілісну соціальну компетентність, яку можна цілеспрямовано формувати. Вона органічно

поєднує в собі когнітивний компонент (знання про сталий розвиток і суспільний устрій), ціннісно-особистісний (емпатію та внутрішню потребу бути корисним) та операційно-діяльнісний (навички командної роботи і здатність вирішувати реальні проблеми). У цій парадигмі соціальна відповідальність розглядається науковцями як фундаментальний елемент «м'яких навичок» (soft skills), що акумулює лідерські якості та здатність до командної роботи.

Відповідно до позиції вітчизняних дослідників (А. Цюприк, О. Якимович, Т. Рузьяк), «соціальна відповідальність сучасного фахівця виходить за межі суто професійних знань і передбачає здатність приймати рішення з урахуванням інтересів різних верств населення, навколишнього середовища та етичних норм» [6, с. 991]. Тому внутрішнє засвоєння цієї якості відбувається не через декларативне моралізування, а шляхом залучення здобувача до практичної, соціально значущої діяльності. Продовжуючи окреслену лінію дослідження, варто звернути увагу на позицію В. Поліщук [5, с. 149], яка розглядає соціальну відповідальність як інтегральну якість особистості, що визначає її готовність до виконання професійних обов'язків та суспільної ролі. Зокрема дослідниця наголошує на важливості формування «культури професійної дії», де соціальна відповідальність виступає не лише як зовнішня вимога, а як внутрішній регулятор активності здобувача.

Для ефективного формування соціальної відповідальності у здобувачів освіти найвищий методологічний та практичний потенціал демонструє інтеграція компетентнісного та праксеологічного підходів в освітній процес. Причому відзначимо, що традиційна освітня модель досить тривалий час орієнтувалася на передачу теоретичних знань, що призводило до розриву між засвоєною теорією та реальною поведінкою особистості в соціумі. Подолати цю прірву дозволяє компетентнісний підхід. Як справедливо наголошує С. Миронова, саме цей підхід має бути основоположним під час професійної підготовки сучасних фахівців, оскільки передбачає «єдність особистісної, когнітивної й операційно-діяльнісної складових частин готовності майбутніх фахівців до виконання професійної діяльності» [4, с. 39].

Завдяки компетентнісному підходу процес виховання соціальної відповідальності у здобувачів освіти набуває практичного, керованого та вимірюваного характеру. Зокрема, саме цей підхід «розширює значення цілей професійної підготовки, інтегруючи в собі навчальні, розвивальні та виховні завдання» [2, с. 200]. Наголосимо на тому, що важливим вектором реалізації компетентнісного підходу є докорінна зміна статусу самого

здобувача в освітньому процесі, де він трансформується з пасивного об'єкта освітнього впливу в активного суб'єкта власного професійного та особистісного становлення. Водночас, варто зазначити, що компетентнісний підхід гармонійно доповнюється праксеологічним, який є філософією раціональної, ефективної та етичної дії. Якщо компетентнісна парадигма надає здобувачу необхідні інструменти та навички, то праксеологія навчає використовувати їх із максимальною користю. У цьому контексті О. Біда та співавтори зазначають, що втілення праксеологічного підходу в систему професійної підготовки забезпечує дві її ключові характеристики: ефективність (досягнення планованого результату з найменшими ресурсними витратами) та результативність (чітке співвідношення поставленої мети й досягнутого результату), які безпосередньо засвідчують високу якість освіти [1, с. 88].

Екстраполюючи ці показники на сферу соціальної відповідальності, констатуємо, що праксеологічний підхід орієнтує здобувачів на конкретний результат і довгостроковий позитивний ефект від їхньої суспільної діяльності. Він формує стійку звичку прораховувати соціальні ризики та усвідомлювати ланцюгову реакцію своїх рішень у соціумі. При цьому особливий акцент робиться на етичному вимірі: висока ефективність і результативність дій визнаються доцільними лише тоді, коли вони не суперечать моральним стандартам і не завдають шкоди іншим. У цьому контексті поділяємо позицію С. Калаур у тому, що цей підхід «спрямований на цілісний розвиток, розкриття задатків і здібностей та всебічне становлення студентів під час практичної підготовки» [2, с. 196].

На дидактичному рівні ефективне поєднання компетентнісного та праксеологічного підходів забезпечує активне впровадження інтерактивних форматів під час формування соціальної відповідальності, що охоплює: організацію дебатів, дискусій та глибокого аналізу статистичних даних і звітів. Залучення до громадських обговорень стимулює розвиток критичного мислення, вчить здобувачів аргументувати власну позицію, відрізняти надійні джерела інформації та розуміти реальні масштаби суспільних проблем. Крім того, як підтверджують сучасні наукові розвідки [3], ключовим каталізатором формування соціально відповідальної поведінки є безпосереднє занурення у квазіпрофесійні та реальні життєві ситуації. Ефективним інструментом тут виступає участь студентів у соціальних проєктах, волонтерських програмах, екологічних акціях та ініціативах із підтримки місцевих громад. Саме через такий

практичний досвід здобувачі освіти отримують змогу самостійно спостерігати й оцінювати наслідки своєї діяльності для суспільства.

Отже, компетентнісний вимір проявляється у сформованій готовності фахівця не лише фіксувати наявні виклики, але й брати на себе проактивну роль у їх вирішенні, перетворюючи теоретичне розуміння обов'язку на конкретну, ефективну дію. Натомість, згідно з поглядами В. Поліщук, праксеологічний вимір дозволяє трансформувати теоретичні знання про відповідальність у реальні соціальні вчинки через систему спеціально організованої взаємодії в освітньому середовищі. Таке розуміння передбачає розвиток у здобувачів освіти здатності до самоаналізу та критичної оцінки власних дій крізь призму їхньої суспільної значущості. Таким чином, потенціал праксеологічного підходу полягає у переході від «відповідальності як знання» до «відповідальності як дії», що забезпечує підготовку фахівця, здатного до усвідомленого вибору стратегій поведінки, спрямованих на вирішення гострих соціальних проблем та розвиток громади [5, с. 149].

Синергія цих двох підходів створює оптимальне освітнє середовище, яке легко втілюється на практиці через інноваційні методики. Зокрема, йдеться про проектне навчання, де студенти розробляють реальні соціальні ініціативи, службове навчання, що інтегрує академічну складову з волонтерством, та вирішення кейсів зі складними етичними дилемами. Беручи участь у таких активностях, здобувачі освіти вчаться обирати рішення, які є одночасно і дієвими, і соціально відповідальними.

Таким чином, потужний потенціал інтеграції компетентнісного та праксеологічного підходів полягає в трансформації здобувача освіти з пасивного споживача інформації в усвідомленого творця соціальної реальності. Компетентнісний підхід вдосконалює здатність до соціально відповідальної поведінки, а праксеологічний – робить цю поведінку раціональною, ефективною і корисною. Лише спираючись на тверді цінності та діючи свідомо, сучасна молодь здатна стати рушійною силою розбудови стійкого та справедливого українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Біда О. А., Кучай О. В., Кучай Т. П. Праксеологічний підхід у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців вищої школи України. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2021. Вип. 61. С. 85–91. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-61-85-91>

2. Калаур С. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів у професійній діяльності: монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. 456 с.

3. Калаур С. М., Сорока О. В., Лещук Г. В. Синергія праксеологічного і акмеологічного підходів під час формування командної взаємодії та соціального партнерства у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічного профілю. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія», Вип. 9, 2026. С. 59–66. <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2026-1.08>

4. Миронова С. П. Компетентнісний підхід до реалізації методів підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти. *Inclusion and Diversity*. 2025. Випуск 5. С. 38–41. <https://doi.org/10.32782/inclusion/2025.5.8>

5. Поліщук В. А. Праксеологічний підхід як інноваційна основа вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2014. Вип. 32. С. 148–150. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/85acd54c-941a-4dc0-a5f0-b5fd4946c76f/content>

6. Цюприк А. Я., Якимович О. Н., Рузяк Т. І. Формування соціальної відповідальності фахівців в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 3(49). С. 984–996. <https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/issue/view/337>

Юлія Варваринець

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність П10 Соціальна робота та консультування,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник: **Наталія Олексюк**,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної
роботи та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ПІДГОТОВКА ВИХОВАНЦІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ЗАКЛАДІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ УКРАЇНИ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ В СУСПІЛЬСТВІ

У статті розглядається питання підготовки підлітків 13–17 років, які перебувають під інституційним доглядом, до самостійного життя. У ній аналізуються труднощі, з якими стикаються випускники таких